

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิสุทธิวิทย์
ศาสตราจารย์วิชา ช่างขวัญ
รองศาสตราจารย์ ดร. ชุมพร วัฒน
รองศาสตราจารย์ ดร. มารค ตามไท

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณา สอนานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประทุม อังกรโรหิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไชยสิทธิ์ หงษ์ธรรมภัก

ดร. ชานนพงศ์ บุญหนู

ฝ่ายสมาชิก

อรรณพ สะพาน

สังเวียน พู่ทอง

สำนักงาน ชั้น ๑ อาคารบรมราชกุมารี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
รหัสไปรษณีย์ ๑๐๓๓๐ โทรศัพท์ ๒๕๔๔๖๕๔

การส่งข้อเขียน

กองบรรณาธิการยินดีรับพิจารณาข้อเขียน
ทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่นบทความ
บทความวิจัย รายงานผลการวิจัย บทวิจารณ์
หนังสือ หรือบทวิจารณ์ข้อเขียนที่เคยตีพิมพ์ใน
วารสารพุทธศาสนศึกษา จากนักวิชาการและ
บุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย ผู้สนใจส่งข้อเขียน
กรุณาส่งสำเนาข้อเขียนนั้น ๒ ชุด
พร้อมแผ่นดิสเก็ต (ถ้ามี) ถึงบรรณาธิการ

อัตราค่าสมาชิก

๑ ปี ๓ ฉบับ ๖๐ บาท

๒ ปี ๖ ฉบับ ๑๒๐ บาท

๕ ปี ๑๕ ฉบับ ๓๐๐ บาท

สมัครเป็นสมาชิกติดต่อ ดร. ประทุม อังกรโรหิต

สำนักงานวารสารพุทธศาสนศึกษา ชั้น ๑

อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

ธนาคารออมสิน สาขาจุฬาลงกรณ์

จำนวนบัญชีออมสิน ๒๐ บาท

ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา ตามที่อยู่ข้างบน

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารรายสี่เดือนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ISSN 0858-8325 ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๔

จากบรรณาธิการ

การวิจัยพุทธศาสนา

วารสาร “พุทธศาสนศึกษา” ฉบับนี้ตีพิมพ์งานวิจัยทางพุทธศาสนาสองเรื่อง เพื่อให้เข้ากับเนื้อหา บท
บรรณาธิการฉบับนี้ผมขอเอาบทความที่ผมเขียนเสนอในการสัมมนาเรื่องการศึกษาพุทธศาสนาในประเทศไทยซึ่ง
จัดโดยศูนย์พุทธศาสนศึกษาเมื่อเร็ว ๆ นี้มาให้อ่านกัน บทความนี้ต้องการพิจารณา ๒ เรื่องคือ (๑) สถานภาพการ
วิจัยพุทธศาสนาในประเทศไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (๒) การวิจัยพุทธศาสนาที่ควรจะเป็นในอนาคตตามที่คณะ
ของผม หัวข้อแรกจะพิจารณาอย่างย่อๆ เพียงเพื่อให้เห็นภาพว่าการวิจัยพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างไร
ผมจะพิจารณาหัวข้อที่สองละเอียดกว่า โดยที่หัวข้อนี้เป็นจุดประสงค์หลักของบทความนี้

ผมขอเริ่มต้นด้วยคำที่ดูเหมือนไม่เป็นปัญหา แต่ผมคิดว่าเป็นปัญหาที่สมควรพิจารณากันในเบื้องต้นคือคำว่า
“การวิจัยพุทธศาสนา” มีคำอยู่สองคำที่ผมคิดว่ามีความหมายต่างกันคือ “การวิจัยตัวพุทธศาสนา” กับ “การวิจัย
เกี่ยวกับพุทธศาสนา” คำแรกนั้นหากเขียนเป็นภาษาอังกฤษคงพอเขียนได้ว่า research of Buddhism ส่วนคำที่สอง
เขียนว่า research about Buddhism เวลาที่เราพูดถึงการวิจัยพุทธศาสนาในสังคมไทยเวลานี้ ผมเข้าใจว่าเราใช้คำนี้
ในความหมายสองอย่างที่กล่าวมาข้างต้น และเนื่องจากสองคำนี้มีความหมายต่างกัน การใช้โดยไม่แยกแยะความ
แตกต่างในบางกรณีก็เป็นปัญหาได้ ดังที่ผมจะแสดงเป็นลำดับไป

รัฐธรรมนูญของอเมริกาห้ามสอนศาสนาในโรงเรียนของรัฐ การสอนชนิดที่ห้ามสอนนี้ อาจารย์ Frank
Reynolds ใช้คำเรียกว่า teaching of religion แต่มีการสอนศาสนาแบบหนึ่งที่อนุญาตให้สอนกันได้ อาจารย์
Reynolds ใช้คำเรียกว่า teaching about religion ผมคิดว่าความแตกต่างระหว่างการสอนศาสนาสองแบบนี้อาจ
เทียบเคียงได้กับความแตกต่างระหว่างการวิจัยพุทธศาสนาสองแบบที่ผมกำลังกล่าวถึงอยู่ เพื่อให้เห็นภาพของสิ่ง
ที่ผมกำลังกล่าวอยู่นี้ชัดเจน ผมขอใช้งานวิจัยสามตัวอย่างต่อไปนี้เพื่อเป็นเครื่องอธิบาย ทั้งสามเป็นวิทยานิพนธ์
ปริญญาเอกที่ผมเป็นที่ปรึกษาอยู่และทำเสร็จแล้ว เรื่องแรกเป็นวิทยานิพนธ์ที่ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เนื้อหาว่าด้วยการวิเคราะห์ว่านิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นอภิปรัชชาหรือว่าอนัตตาคำนี้แน่ เล่ม
ที่สองว่าด้วยสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่าปรัชญาพลศึกษาในพุทธศาสนา เล่มนี้ทำที่คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย จุดประสงค์หลักของงานวิจัยนี้คือการเสนอปรัชญาพลศึกษาทางเลือก(อันได้แก่ปรัชญาพลศึกษาคาม
แนวพุทธศาสนา)สำหรับสังคมไทย ที่แตกต่างไปจากปรัชญาพลศึกษาแบบฝรั่งที่เรารับเอามาเป็นแบบแผนอยู่ใน
ปัจจุบัน และเล่มสุดท้ายเกี่ยวกับการวัดพฤติกรรมทางศีลธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนไทยโดยใช้
พุทธจริยธรรมเป็นแบบจำลองการอธิบาย เล่มนี้ทำที่สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ วิทยานิพนธ์สามเล่มนี้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเหมือนกัน และเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในระดับความเข้ม
ขึ้นเท่ากันคือ พุทธศาสนาเล่นบทบาทเป็นหลักในงานวิจัยทั้งสามเล่มนี้ เล่มแรกเป็นวิทยานิพนธ์ด้านปรัชญา
เล่มที่สองด้านวิทยาศาสตร์การกีฬา และเล่มที่สามด้านพฤติกรรมศาสตร์ สามเล่มนี้ตามทัศนะของผม เล่มแรกจัด
อยู่ในประเภท research of Buddhism ส่วนสองเล่มหลังเป็นประเภท research about Buddhism

เกณฑ์ที่ผมใช้ในการแยกแยะก็คือเกณฑ์ง่ายระดับสามัญสำนึก ๒ ข้อคือ (๑) งานสามชิ้นเมื่อไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาอ่าน ผู้เชี่ยวชาญอ่านแล้วไม่รู้เรื่อง และสามารถวินิจฉัยในเชิงวิชาการได้ว่าผ่านหรือไม่ผ่านเล่มนั้นเป็นงานประเภท research of Buddhism สองเล่มหลังนั้นผมเองแม้จะเป็นที่ปรึกษาแล้ว แต่ก็ไม่สามารถวินิจฉัยเชิงวิชาการได้ งานทางวิทยาศาสตร์การกีฬาและพฤติกรรมศาสตร์คือให้ผู้รู้ในสาขาวินิจฉัย แม้ผู้เหล่านั้นจะไม่รู้พุทธศาสนาที่ไม่เป็นปัญหาเพราะท่านสามารถถามผมซึ่งเป็นที่ปรึกษาร่วมในเรื่องเหล่านั้นได้ (๒) contributions ในงานสามชิ้นนี้เป็น contributions ทางไหน งานประเภทที่ผมเรียกว่า research of Buddhism ต้องให้ contributions ทางด้านพุทธศาสนา งานที่ให้ contributions ทางอื่นตามศาสตร์ของตนไม่ถือว่าเป็น research of Buddhism แม้จะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจนยากอย่างไรก็ตาม

ที่ผมยกเอางานวิจัยพุทธศาสนาสองแบบนี้มากล่าวในเบื้องต้นนี้ก็เพราะเห็นว่าเกี่ยวข้องกับหลายเรื่องที่จะพูดกันข้างหน้า เวลามีความเคลื่อนไหวบางอย่างในมหาวิทยาลัยและสถาบันที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในบ้านเราน่าสนใจคือ ในมหาวิทยาลัยมีการเปิดสอนวิชาที่เรียกว่า Buddhist Studies ขึ้นหลายแห่ง นอกจากนั้นก็มี การเปิดศูนย์ที่เรียกกันว่า Center for Buddhist Studies ขึ้นบ้างแล้วในบางมหาวิทยาลัย และมีแนวโน้มว่าจะมีเปิดมากขึ้นในช่วงเวลาไม่นานนี้ หน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยเช่นสภาวิจัยแห่งชาติ สกว. เป็นต้นก็มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการวิจัยพุทธศาสนามากขึ้นกว่าแต่ก่อน นี่ไม่นับรวมมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาโดยตรงคือมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่งที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยพุทธศาสนาโดยหน้าที่อยู่แล้ว จะอย่างไรก็ตาม ผมสังเกตเห็นว่า เรายังไม่คิดกันอย่างจริงจังว่าจะใครคือเส้นแบ่งระหว่างงานวิจัยที่มุ่งให้เกิด contributions แก่พุทธศาสนา กับ

อะไรที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อการนี้แม้จะเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาก็ตาม

ศาสตร์ทุกศาสตร์ตามความเข้าใจของผมมีขอบเขตเฉพาะของสิ่งที่เรียกว่า contributions ในสาขาของตน แม้ในปัจจุบันเราเริ่มพูดถึงและมองเห็นความสำคัญของงานวิจัยข้ามสาขาวิชา แต่ผมก็มองว่าท้ายที่สุดแล้วเราก็ต้องถือเอาสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นหลัก ไม่เช่นนั้นแล้วจะเกิดปัญหาในทางวิชาการ ในเบื้องต้นนี้ผมมีสมมติฐานว่างานวิจัยข้ามสาขาวิชานี้ที่ไม่จำเป็นต้องมีศาสตร์แขนงใดรับผิดชอบมากกว่าคนอื่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

หน่วยงานทางวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นภาควิชาที่รับผิดชอบสอนและวิจัยพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยก็ดี ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยก็ดี มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดขอบเขตให้ชัดเจนว่าอะไรคืองานวิจัยทางพุทธศาสนาวิชาที่ตรงกับความรู้รับผิดชอบของตนเอง จะอย่างไรก็ตาม การกำหนดว่าอะไรคืองานวิจัยที่ตรงกับความรู้รับผิดชอบของเรื่องนี้ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย การวิจัยพุทธศาสนาที่กระทำกันอยู่ในโลกเวลานี้ก็มีความหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละแห่งเข้าใจว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่า the academic study of Buddhism ในการประชุมสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนาเรื่อง The State of Buddhist Studies in the World 1972-1997 ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดที่กรุงเทพมหานครเมื่อห้าหกปีที่แล้ว เราได้ทราบว่าการศึกษาพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการในโลกแบ่งเป็นสามแนวหลักๆ ด้วยกันคือ (๑) แนวอเมริกา-แคนาดา แนวนี้เน้นการศึกษาพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม (๒) แนวอังกฤษ-เยอรมัน แนวนี้เน้นการศึกษาคำสอนและคัมภีร์ของพุทธศาสนาเป็นหลัก และ (๓) แนวเอเชีย แนวนี้ผสมผสานหนึ่งและสองเข้าด้วยกัน และมีอีกสิ่งหนึ่งเพิ่มเข้ามาคือการศึกษาคำสอนในพุทธศาสนาเพื่อตอบปัญหาสังคม ซึ่งลักษณะอย่างหลังนี้ไม่ปรากฏชัดเจนในสองแนวแรก นักวิชาการทางพุทธศาสนาในไทยและศรีลังกาบางส่วนสนใจที่จะศึกษาพุทธธรรมเพื่อตอบปัญหาสังคมซึ่งอาจเป็นปัญหาทางจริยธรรม ทางรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ การศึกษา หรืออื่นๆ ตัวอย่างของงานที่กล่าวมานี้ก็เช่นงานของ K. N. Jayatilake บางชิ้นที่เกี่ยวกับนิติปรัชญาของพุทธศาสนา งานของพระธรรมปิฎกเกี่ยวกับปัญหาการศึกษา การพัฒนา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี งานของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับเรื่องทำนองเดียวกันนี้ โดยที่ข้อที่กล่าวมานี้เป็นที่รู้กันดีว่ามีผลงานเกี่ยวกับการศึกษานี้อาของพุทธธรรมล้วนๆ โดยไม่มุ่งตอบปัญหาอะไรที่ลึกซึ้งเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน

แม้ว่าการศึกษาพุทธศาสนาในประเทศไทยจะมีความหลากหลายและบางลักษณะนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาในต่างประเทศอาจตั้งข้อสงสัยว่านั่นควรเรียกว่าการศึกษาพุทธศาสนา (Buddhist studies) หรือไม่ก็ตาม แต่ผมคิดว่าเราพอจะหากรอบของคำจำกัดความที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นได้ การหากรอบนี้ไม่ใช่เพื่อ “ยอมรับ” หรือ “ปฏิเสธ” อะไรทั้งสิ้น แต่เพื่อเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและการวิจัยพุทธศาสนาเองในแง่ที่ว่าจะได้ทำงานตรงกับศักยภาพของตนเอง แน่นอนว่ากรอบที่ว่านี้คงเป็นกรอบกว้างๆ ซึ่งหมายความว่า การไม่อยู่ในกรอบนี้ในบางสถานการณ์ก็อาจไม่ถือว่าเป็นปัญหาอะไร เพียงแต่อาจต้องมีการอธิบายมากกว่าที่ให้กันตามปกติบ้างเท่านั้น

ต่อไปนี้ผมขอเสนอภาพกว้างๆ เกี่ยวกับบรรยากาศและทิศทางการศึกษาวิจัยทางพุทธศาสนาในประเทศไทยเท่าที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์แก่การอภิปรายเรื่องข้างหน้า โดยที่ข้อมูลที่จะกล่าวนี้มาจากประสบการณ์ส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่ ผมแม้จะทำงานที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นหลัก แต่ก็โชคดีที่หลายมหาวิทยาลัยมีเมตตาชวนไปช่วยดูแลการสอนและงานวิจัยทางพุทธศาสนาที่กระทำภายในสถาบันนั้นๆเท่าที่ผมจะพอช่วยได้ ทำให้มีโอกาสได้มองเห็นว่าแต่ละแห่งมีแนวคิดและทิศทางในการนี้อย่างไร

ผมขอเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กับมหาหมกุฏราชวิทยาลัย มหาจุฬานั้นปัจจุบันเปิดสอนพุทธศาสนาถึงระดับปริญญาเอก ส่วนมหาหมกุฏเปิดสอนถึงระดับปริญญาโท (เข้าใจว่าไม่นานก็เปิดถึงปริญญาเอกเช่นกัน) เนื่องจากปริญญาเอกของมหาจุฬายังไม่มีคนเรียนสำเร็จ เราจึงพูดถึงแนวโน้มวิทยานิพนธ์ไม่ได้ ผมจึงจะขอพูดที่ระดับปริญญาโทโดยจะกล่าวไปพร้อมกับมหาหมกุฏเพราะสองแห่งนี้ผมคิดว่าคิดและทำงานไม่ต่างกัน งานวิจัยด้านคำสอนและการวิจัยคัมภีร์นั้นตรงกับธรรมชาติของมหาวิทยาลัยสงฆ์มากที่สุด พระอาจารย์และศิษย์ได้รับการฝึกฝนมาทางด้านหลักธรรมและคัมภีร์ก่อนหน้านั้นยาวนาน จึงมีความพร้อมที่

จะวิจัยด้านนี้มากที่สุด งานวิจัยส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำสอนและคัมภีร์ ซึ่งในความเห็นส่วนตัวของผมงานส่วนนี้มีปัญหาน้อยมากในแง่วิชาการ (ซึ่งผมจะพูดถึงข้างหน้า)

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อมหาจุฬาเปิดรับนิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ เราก็พบว่านิสิตเหล่านี้มีธรรมชาติที่สำคัญบางอย่างที่ต่างไปจากนิสิตที่เป็นบรรพชิต นิสิตคฤหัสถ์จำนวนหนึ่งแม้จะสนใจในพุทธศาสนามาก่อน (ถึงขนาดบางคนอาจเรียนอักษรธรรมมาากอย่างไม่น่าเชื่อเลยก็มี) แต่ก็ไม่ได้รับการฝึกฝนในเรื่องภาษา(ผมหมายถึงภาษาบาลี)มาเพียงพอ ถึงจะมีการสอนภาษาบาลีให้ แต่ก็ไม่ได้ถึงขั้นที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลปฐมภูมิอันได้แก่บรรดาคัมภีร์งานเขียนที่เป็นภาษาบาลีทั้งหลาย แต่นิสิตเหล่านี้ก็มีพื้นฐานทางวิชาการบางอย่างที่น่าสนใจและพื้นฐานเหล่านี้ไม่มีในนิสิตฝ่ายบรรพชิต นิสิตฆราวาสบางคนเป็นนักวิทยาศาสตร์ บางคนจบมาทางสังคมศาสตร์ ซึ่งหลายคนก็ใช้พื้นฐานที่ตนมีอยู่นั้นเป็นฐานในการทำวิจัยเพื่อรับปริญญา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะทำให้งานวิจัยที่กระทำเพื่อรับปริญญาระดับสูงในมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนหนึ่งไม่ใช่งานวิจัยทางคำสอนหรือคัมภีร์ ผมเข้าใจว่าในอนาคตงานประเภทหลังนี้จะมีความขึ้นในมหาวิทยาลัยสงฆ์

มหาวิทยาลัยมหิดลจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตรงที่เน้นงานวิจัยพุทธศาสนาในมิติของสังคม วิชานิพนธ์ทางด้านพุทธศาสนาที่นี้ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องลงเก็บข้อมูลภาคสนาม จะอย่างไรก็ตาม มหิดลก็ดูจะเห็นว่าพื้นฐานทางคำสอนมีส่วนสำคัญในฐานะกรอบอันหนึ่งสำหรับใช้มองปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในช่วงห้า-หกปีที่ผ่านมานี้ มีพระภิกษุเข้าไปเรียนในมหิดลมากขึ้น และพระภิกษุเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เหมือนพระภิกษุที่มหาจุฬาคือได้รับการฝึกฝนมาในเรื่องของคำสอนและคัมภีร์ พื้นฐานนี้มีส่วนช่วยลด

ภาระในเรื่องการเตรียมพื้นฐานทางคำสอนเพื่อใช้เป็นกรอบที่กล่าวข้างต้นมากทีเดียว

มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ต่อไปจะเรียกว่าเอแบค) แม้จะเป็นของฝ่ายคาทอลิก แต่กลับมีบทบาทในการวิจัยทางพุทธศาสนาอย่างน่าสนใจ มีพระภิกษุจำนวนมากเรียนพุทธศาสนาที่เอแบคและทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อรับปริญญา การเรียนและวิจัยพุทธศาสนาของเอแบคเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรศาสนศึกษา (religious studies) แม้ว่าศาสนศึกษาในโลกตะวันตกจะมีหลายแบบ แต่ผมเข้าใจว่าคัมภีร์ที่ใช้ที่เอแบคจะมีกลิ่นอายของจารีตคาทอลิกอยู่มาก คือเน้นการเรียนหลักคำสอนและคัมภีร์ศาสนา มากกว่าอย่างอื่น เมื่อเทียบกันแล้วผมคิดว่าวิทยานิพนธ์ทางด้านพุทธศาสนาที่เอแบคใกล้เคียงกับมหาจุฬามากกว่ามหิดล ต่างกันก็ตรงที่เอแบควิทยานิพนธ์ต้องเขียนเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้นเอง

หลักสูตรพุทธศาสนศึกษาที่ธรรมศาสตร์ก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่สำคัญในการผลิตงานวิจัยทางด้านพุทธศาสนาในรูปของวิทยานิพนธ์ ที่ธรรมศาสตร์ก็มีพระภิกษุเข้าไปเรียนมากในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับเอแบคและมหิดล การทำวิทยานิพนธ์ที่ธรรมศาสตร์นิยมไปในทางที่ใกล้เคียงกับมหาวิทยาลัยสงฆ์และเอแบคมากกว่ามหิดล ส่วนหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาที่จุฬาเปิดไล่หลังธรรมศาสตร์ ปัจจุบันยังไม่มินิกิตยบ จึงยังไม่อาจกล่าวถึงตัวงานวิจัยที่ทำงานแล้วเหมือนมหาวิทยาลัยอื่นๆที่กล่าวมาข้างต้น จะอย่างไรก็ตาม จุฬาก็ดูจะมีบทบาทในเรื่องการส่งเสริมการศึกษาวิจัยพุทธศาสนาผ่านทางศูนย์พุทธศาสนศึกษา ศูนย์ให้ทุนทำวิจัยและออกวารสาร “พุทธศาสนศึกษา” และ “The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies” โดยที่เล่มแรกนั้นออกมาได้อย่างเข้าปีที่ ๔ แล้ว งานวิจัยที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษาสนับสนุนจะถูกนำมาตีพิมพ์ในวารสารของศูนย์ที่กล่าวข้างต้น ในบรรดามหาวิทยาลัยหรือเอกสารอ้างอิงทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ทำในมหาวิทยาลัยต่างๆในประเทศไทยในช่วงห้า-หกปีที่ผ่านมานี้มักปรากฏชื่อบทความและงานวิจัยที่ลงพิมพ์ในวารสาร “พุทธศาสนศึกษา” เสมอ

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นงานวิจัยในรูปของวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจริงๆ อันที่จริงมีวิทยานิพนธ์อีกประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยที่วิทยานิพนธ์นั้นทำในภาควิชาหรือสถาบันที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง ภาควิชาปรัชญา (รวมทั้งหลักสูตรที่ใกล้เคียงกับปรัชญา เช่นหลักสูตรจิตวิทยาของมหิดล) ในมหาวิทยาลัยต่างๆเป็นแหล่งผลิตงานวิจัยทางด้านพุทธปรัชญาที่สำคัญ ดูเหมือนปรัชญาในบริบทของไทยจะเกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาอย่างแนบแน่น เฉพาะที่ภาควิชาปรัชญาจุฬา วิทยานิพนธ์ทางด้านพุทธปรัชญามีสัดส่วนมากกว่าวิทยานิพนธ์สายอื่น ผมเชื่อว่าในมหาวิทยาลัยอื่นๆเช่นเชียงใหม่ เอแบค สงขลานครินทร์ (ปัตตานี) เกษตรศาสตร์ ตัวเลขวิทยานิพนธ์ทางด้านพุทธปรัชญาก็คงสูงทีเดียว

เนื่องจากพุทธศาสนาได้รับการคิดว่าเป็นแหล่งสำคัญของภูมิปัญญาไทย วิทยานิพนธ์ที่ต้องการนำเสนออะไรที่เป็นแบบไทย หรืออะไรที่ออกไปนอกกรอบฝรั่งจึงมักนำเอาพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง เท่าที่ผมสังเกตคณะครุศาสตร์ (เช่นครุศาสตร์จุฬา) มีวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาไม่น้อย หลักสูตรไทยศึกษาบางแห่ง เช่นที่รามคำแหงซอยสาขาลงเป็นหลายสาขา และสาขาหนึ่งคือสาขาปรัชญาและศาสนาในสังคมไทย ซึ่งวิทยานิพนธ์ที่ทำในสาขานี้เท่าที่ผมมีข้อมูลในขณะนี้ทั้งสิ้นเกี่ยวกับพุทธศาสนา ไทยศึกษาภาควิชาภาษาอังกฤษของจุฬาก็มีวิทยานิพนธ์บางเล่มเกี่ยวกับพุทธศาสนาในสังคมไทย สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ ระยะเวลาที่ผ่านมาจะให้ความสนใจพุทธศาสนาในแง่ที่ว่าเราเชื่อมั่นว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนไทย ดังนั้นเมื่อจะศึกษาพฤติกรรมของคนไทย ก็จำเป็นต้องศึกษาอย่างที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ผู้สมัครเข้าเรียนปริญญาเอกที่คณะนิติศาสตร์จุฬารายหนึ่งเมื่อเร็ววันนี้เสนอ โครงร่างวิทยานิพนธ์ที่พยายามเสนอหลักนิติปรัชญาของพุทธศาสนาเพื่อพิจารณาปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย โครงร่างนี้แม้จะไม่ผ่านเพราะกรรมการส่วนใหญ่เห็นว่าป็นวิทยานิพนธ์ทางด้าน พุทธศาสนามากกว่าที่จะเป็นวิทยานิพนธ์ด้านนิติศาสตร์ แต่คณะกรรมการก็แสดงความเห็นกันว่า การเสนอหลักนิติปรัชญาจากพื้นฐานคำสอนพุทธศาสนาเป็นไปได้ และถ้าเสนอมาดีก็สามารถอนุมัตินี้ให้เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ได้

ที่ผ่านมาผมเน้นการวิจัยที่กระทำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในระดับปริญญาโทและเอก ไม่ได้กล่าวถึงงานวิจัยที่กระทำโดยอาจารย์ ที่ไม่กล่าวเพราะผมเห็นว่างานวิจัยที่กระทำในฐานะส่วนหนึ่งของการ

เรียนการสอนเป็นการวิจัยที่เป็นรากฐาน อาจารย์ที่สอนก็มักจะวิจัยในทางที่ตนสอน ซึ่งก็แปลว่างานวิจัยส่วนนี้ก็ไปในทิศทางเดียวกับส่วนแรก อาจต่างกันบ้างที่ตรงคุณภาพ เพราะอาจารย์สะสมประสบการณ์มามากกว่านักศึกษา จะอย่างไรก็ตาม การที่เราไม่ได้กำหนดทิศทางการศึกษาที่ให้อาจารย์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อรับปริญญาในระดับสูงก็อาจมีผลทำให้อาจารย์ที่ท้าวใจส่วนตัวทำงานไปในทิศทางที่ใกล้เคียงกับบรรดาภาควิชาการวิจัยที่ดำเนินอยู่ในภาควิชาของตนเอง ยกตัวอย่างเช่นถ้าในภาควิชาที่นักศึกษานิพนธ์ทางด้าน Buddhist studies อนุญาตให้นักศึกษาทำวิทยานิพนธ์กว้างกว่าการวิจัยคำสอนและกัมมวิภังค์ ก็คงไม่ใช่เรื่องที่แปลกที่อาจารย์จะท้าวใจในขอบเขตที่กว้างกว่าการวิจัยคำสอนและกัมมวิภังค์

หากพิจารณาโดยละเอียดข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นคำค้น สิ่งที่เราต้องยอมรับก็คือการวิจัยทางด้าน Buddhist studies ในบ้านเรามีขอบเขตที่กว้างกว่าการวิจัยคำสอนและกัมมวิภังค์ สิ่งที่ผมอยากชวนให้เรากลับมาพิจารณาในที่นี้ก็คือ ขอบเขตที่เกินไปกว่าการวิจัยคำสอนและกัมมวิภังค์ที่เราจะให้อาจารย์ทางวิชาการอย่างไรว่ายังเป็นงานวิจัยที่อยู่ในกรอบของสิ่งที่เรียกกันว่า Buddhist studies เพื่อให้เราเข้าใจสิ่งที่ผมกำลังพยายามนำเสนออยู่นี้ชัดเจน ผมขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ผมเพิ่งประสบเมื่อสองสามวันที่ผ่านมา (๑๔-๑๕ พฤษภาคม) ประกอบ เรื่องมีอยู่ว่าในการคัดเลือกผู้สมัครเข้าศึกษาในระดับปริญญาเอกด้าน Buddhist studies ของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่งซึ่งผมเป็นกรรมการคนหนึ่ง เราพบว่าโครงร่างงานวิจัยที่ผู้สมัครส่งเข้ามาจำนวนหนึ่งนั้นมีปัญหาในทางวิชาการว่าควรพิจารณาว่าอยู่ในข่ายที่จะเป็นงานวิจัยทางด้าน Buddhist studies หรือไม่ ผมขอยกตัวอย่างมาสัก ๒ เรื่อง เรื่องแรกเป็นโครงงานวิจัยว่าด้วยการทำฐานข้อมูลเว็บไซต์ที่เสนอข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศาสนาในโลก ผู้วิจัยกล่าวถึง contributions ของงานนี้ว่าจะช่วยให้เรารู้ว่ามีการอธิบายคำ

สอนในพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนในสื่ออินเทอร์เน็ตมากอย่างไรบ้าง และความรู้นี้จะช่วยให้หน่วยงานทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ที่จะปกป้องคำสอนที่แท้ของพุทธศาสนา เรื่องต่อมาเป็นโครงงานวิจัยว่าด้วยศาสนกัมมวิภังค์ที่กล่าวถึงบุญหลายไปในภาคเหนือ ผู้วิจัยเสนอว่าพุทธศาสนาในด้านนี้มีเอกลักษณ์ของตนเองหลายเรื่อง และเรื่องหนึ่งก็คือการมีเรื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบล้านนาเวลานี้สิ่งเหล่านี้กำลังสูญหายไปเพราะคนรุ่นหลังไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญ contributions ของงานชิ้นนี้ตามที่ผู้วิจัยเสนอมาคือการอนุรักษ์พุทธศาสนาแบบล้านนาในรูปของการอนุรักษ์ศาสนกัมมวิภังค์ งานวิจัยสองชิ้นนี้เรื่องแรกผู้เสนอเรียนมาทางวิศวกรรมศาสตร์ ไฟฟ้า เรื่องหลังผู้เสนอเรียนมาทางศิลปะ และทั้งคู่มีความรู้ทางพุทธศาสนาในระดับดี (ดูจากคะแนนสอบข้อเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนา) ซึ่งก็แปลว่าหากเราเข้าเรียนก็มีโอกาสที่จะทำงานวิจัยดังกล่าวเพราะรู้ทั้งพุทธศาสนาและศาสตร์ที่ใช้เป็นหลักในการวิจัย

แต่สิ่งที่เรากำลังนึกถึงคือ งานสองชิ้นนี้ควรถือว่าเป็นงานวิจัยทางด้านพุทธศาสนาหรือไม่ แน่นอนว่างานสองชิ้นนี้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนา คำถามมีว่า การทำงานวิจัยชิ้นหนึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนาเพียงพอมัหรือไม่ที่จะบอกว่าเป็นงานวิจัยทางด้านพุทธศาสนา คำถามข้างต้นนี้ผมคิดว่าไม่ง่ายที่จะตอบ แต่ผมคิดว่าไม่ว่าจะตอบยากอย่างไรเราก็จำเป็นต้องตอบ แม้ในวันนี้เราจะยังไม่ตอบ แต่ในอนาคตที่ไมไกลเกินสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในการศึกษาพุทธศาสนาในบ้านเรานี้จะเป็นปัจจัยบีบบังคับให้เราต้องตอบอยู่ ดังกรณีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ผมยกตัวอย่างข้างต้น

ต่อไปนี้ผมจะลองตอบคำถามข้างต้นด้วยจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการคิดจากหลายฝ่าย ซึ่งไม่จำเป็นต้องเห็นอย่างที่ผมเห็น ในเบื้องต้นผมขอเสนอความเห็นที่ว่าศาสตร์ทุกศาสตร์มีธรรมชาติเฉพาะของมันเอง และธรรมชาติที่ว่ามันก็ไม่ใช่อะไร หากแต่คือรากเหง้าที่ศาสตร์นั้นๆก่อกำเนิดมานั่นเอง ผมคิดว่าพุทธศาสนาถือกำเนิดมาจากรากเหง้าคือความสนใจชีวิตภายในโลกของมนุษย์ ความรู้ที่ประมวลแล้วเรียกว่าพุทธธรรมนั้นก็คือความรู้เกี่ยวกับการจัดการชีวิตภายในเพื่อให้เกิดความสะอาด สว่าง และสงบ ถ้าคิดเช่นนี้วิชาพุทธศาสนาก็มีรากฐานอยู่ที่ความเป็นมนุษย์ศาสตร์

วิชาปรัชญาเป็นตัวอย่างของวิชาที่อยู่ในหมวดมนุษยศาสตร์ และสิ่งที่เกิดในวงการวิจัยทางปรัชญาผมคิดว่าสามารถช่วยให้เรามองเห็นอะไรได้มากกว่าเดียว วิชาจริยศาสตร์ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญานั้นสนใจเรื่องความดีความชั่วของมนุษย์ แต่การไปสำรวจความเห็นของคนกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เพื่อให้รู้ว่าการไทยเวลานี้คิดว่าเป็นอย่างไร ไม่อาจยอมรับได้ว่าเป็นงานวิจัยทางจริยศาสตร์ ปรัชญาสังคมและการเมืองว่าด้วยเรื่องการจัดระเบียบสังคมที่ดำรง ซึ่งรัฐศาสตร์เองก็กล่าวถึง แต่งานวิจัยทางปรัชญาสังคมกับรัฐศาสตร์ก็เป็นคนละอย่าง ในทัศนะของผมวิชาปรัชญาเป็นวิชาที่มีจารีตที่แข็งแกร่งมาก แข็งแกร่งในแง่ที่ว่าแม้วิชานี้จะมาพูดตามานับเป็นพันหรือสองพันปี แต่กรอบความคิดว่าอะไรคือปรัชญานั้นชัดเจนมาตลอด และความชัดเจนที่ว่านี้ก็ไม่ใช่ว่าอะไร แต่คือความชัดเจนที่ผูกติดอยู่กับความเป็นมนุษยศาสตร์นั่นเอง

อะไรคือความเป็นมนุษยศาสตร์ คำตอบที่กว้างที่สุดก็คือการมองมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลและมองส่วนที่เป็นคุณภาพของเขา ไม่ได้มองส่วนที่เป็นปริมาณ ทำไมการไปสำรวจความเห็นของคนว่าคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องดีชั่วไม่อาจรับว่าเป็นงานวิจัยทางจริยศาสตร์ ก็เพราะงานนี้ไม่ “เล่น” เรื่องคุณภาพ แต่ไปเล่นเรื่องปริมาณท้ายที่สุดแล้วความเห็นที่หลากหลายนั้นก็จะถูกลดรูปลงให้กลายเป็นตัวเลขที่บอกบอกว่า จำนวนเท่านั้นเท่านั้นในร้อยคิดว่าจะอย่างไร วิชาปรัชญาสังคมและการเมืองนั้นแม้จะเกี่ยวกับสังคม แต่สังคมในที่นี้ถูกมองผ่านปัจเจกบุคคลโดยผ่านส่วนที่เป็นคุณภาพ (เช่นทฤษฎีการเมืองของรอลล์สที่สร้างขึ้นบนสมมติฐานว่าด้วยธรรมชาติภายในของมนุษย์ในเรื่องที่เห็นแก่หลักประกันความมั่นคงในชีวิตของคนซึ่งมีอยู่ในคนทุกคนเป็นต้น) ปรัชญาสังคมและการเมืองจึงเป็นมนุษยศาสตร์ ไม่ใช่สังคมศาสตร์

คราวนี้ถึงมาถึงปัญหาที่สำคัญที่สุด ในทัศนะของผมเกี่ยวกับเรื่องที่เรากำลังพิจารณากันอยู่นี้ ปัญหานี้คือ อะไรคือความเป็นมนุษยศาสตร์ในการวิจัยพุทธศาสนา คราวนี้ผมขอแยกประเด็นออกเป็นสองประเด็นเพื่อป้องกันความสับสน มีนักวิชาการบางคนมองพุทธศาสนาในฐานะที่เป็น “สิ่งที่ถูกศึกษา” (object of study) ถ้ามองแบบนี้พุทธ-

ศาสนาที่ไม่เกี่ยวกับความเป็นมนุษยศาสตร์ หรืออะไรทั้งสิ้น ผมว่ามันน่าเบื่อเมื่อเรากำลัง อภิปรายกันด้วยความเป็นศาสตร์ชนิดใดกัน แม้ของพุทธศาสนา แปลว่าเรากำลังมองพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นวิชาการแขนงหนึ่งเช่นเดียวกับ วรรณคดี จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถให้คุณสมบัติว่าเป็นศาสตร์ประเภทใดได้ การมองพุทธศาสนาว่าเป็นศาสตร์อาจฟังดูแปลก แต่ก็คงไม่แปลกถ้าเราจะย้อนมาดูปรัชญาที่ผมคิดว่า อยู่ใกล้กับพุทธศาสนา (และศาสนาในความหมายรวม) มาก ปรัชญามีทั้งส่วนที่เป็นวิธีการ และส่วนที่เป็นเนื้อหา พุทธศาสนาก็เช่นกัน มีทั้งส่วนที่เป็นเนื้อหาและวิธีการ การวิจัยทางปรัชญาที่เน้นว่าเป็นการวิจัยปรัชญานั้นเกี่ยวข้องกับวิถีการทางปรัชญามากกว่าเนื้อหา แม้สิ่งที่ถูกศึกษาจะอยู่ขอบเขตปรัชญา งานวิจัยนั้นก็จะเป็นปรัชญาได้ถ้าใช้วิธีการทางปรัชญา (ดังเรามีปรัชญาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาวรรณคดี เป็นต้นที่สิ่งที่ถูกศึกษาไม่ใช่ปรัชญาเลย) จะอย่างไรก็ตาม การวิจัยตัวเนื้อหาปรัชญาถือได้ว่าเป็นงานวิจัยปรัชญาได้ ดังเรามีงานวิจัยที่เรียกว่าประวัติศาสตร์ความคิดทางปรัชญา (เช่นวิจัยแนวคิดของอริสโตเติล คานต์ มาร์กซ์ เป็นต้น) แต่แผนนี้ก็ไม่สู้มีคนทำกว้างขวาง เหมือนแนวทางแรก (ดูได้จากบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารทางปรัชญาใดๆ ที่วงการปรัชญาในโลกยอมรับกัน) จะอย่างไรก็ตาม การวิจัยตัวเนื้อปริญญานี้ก็เกี่ยวข้องกับวิธีการทางปรัชญาอยู่แน่นอน แม้จะไม่เข้มข้นเท่างานวิจัยแบบแรกก็ตาม งานวิจัยประวัติศาสตร์ปรัชญาที่พยายามตอบคำถามว่าจริงๆ แล้วโสกราตีสเป็นเกย์หรือไม่ไม่ถือว่าเป็นงานวิจัยทางปรัชญาเพราะไม่ใช่วิธีการทางปรัชญา (แม้คำตอบที่ได้จากงานวิจัยจะมีหลักฐานแน่นหนาพอที่จะบอกว่าโสกราตีสเป็นเกย์ก็ตาม)

พุทธศาสนาต่างจากปรัชญาตรงที่เนื้อหาและวิธีการ ในหลายสถานการณ์ไม่อาจแยกจากกัน แต่ในบางสถานการณ์ก็แยกได้ ตัวเนื้อ

ของพุทธศาสนาไม่เป็นปัญหา สิ่งที่น่าเป็นปัญหาคือสิ่งที่ผมเรียกว่าวิธีการของพุทธศาสนา ในเบื้องต้นนี้ผมคิดว่าวิธีการของพุทธศาสนาในภาพรวมใกล้เคียงกับวิธีการของปรัชญามาก ผมหมายความว่า ในการศึกษามนุษย์โลก ธรรมชาติ สังคม พุทธศาสนามีระบบการให้เหตุผลอยู่ชุดหนึ่ง (ซึ่งมีรายละเอียดมากพอสมควร ผมจะไม่พูดรายละเอียดนั้น แต่จะยกตัวอย่างคำถามที่น่าจะจัดอยู่ในชุดระบบเหตุผลที่ว่าเช่น ใครสักคน อริยสัจสี่ ปฏิจ্ঞานุบาทเป็นต้น) เหตุผลชุดนี้มีแนวโน้มไปเป็นกรอบการสำหรับศึกษาสิ่งต่างๆ การศึกษานี้ผมคิดว่าเป็นการวิจัยทางพุทธศาสนา ถ้าคิดอย่างนี้ ความพยายามที่จะเอาพุทธศาสนาไปแสวงหาคำตอบในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องเศรษฐศาสตร์ การเมือง การศึกษา เป็นต้นก็ถือว่าอยู่ในกรอบของการวิจัยพุทธศาสนาตามเท่าที่วิธีการที่ใช้เป็นวิธีการของพุทธศาสนา และคนมีความรู้ทางพุทธเท่านั้นที่จะใช้วิธีการของพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำให้คนมีความรู้ทางพุทธเพื่อที่จะใช้เครื่องมือของพุทธได้ก็เป็นหน้าที่โดยตรงของภาควิชาหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบผลิตหาบัณฑิตและคุณวุฒิบัณฑิตทาง Buddhist studies คำถามของผมคือเราได้ทำสิ่งนี้เพียงพอหรือไม่

ตัวเนื้อพุทธศาสนานั้นก็เหมือนเนื้อปรัชญา คือเป็นสิ่งที่นิสิตนักศึกษาให้ศึกษาวิจัยในตัวเอง ดูเหมือนเนื้อพุทธศาสนาจะนิสิตมากกว่าครึ่งที่มีความเป็นวรรณคดีสูงมาก การวิจัยเนื้อพุทธศาสนาเท่าที่กระทำกันมาตามจารีตดั้งเดิมดูก็ยังไม่มีทั้งส่วนที่เป็นการศึกษาวิจัยเนื้อคำสอนในทางธรรม และส่วนที่เป็นการศึกษาวิจัยเนื้อคำสอนในทางวรรณคดีและอักษรศาสตร์ การวิจัยเนื้อพุทธศาสนานี้ก็เหมือนการวิจัยเนื้อปรัชญาคือต้องมีความสัมพันธ์กับวิธีการของพุทธศาสนา ถ้าคิดเช่นนั้น การวิจัยที่พยายามตอบว่าจริงๆ แล้วพระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร และทำไมจึงเกิดโรคนี้แก่พระองค์ก็อาจตั้งคำถามได้ว่าเป็นการวิจัยพุทธศาสนาหรือไม่ เหมือนการวิจัยเรื่องโสกราตีสที่กล่าวข้างต้น ซึ่งเรื่องนี้ไม่เหมือนการวิจัยที่พยายามตอบว่าจริงๆ แล้วพระพุทธนี้ (สมมติ) ถูกแต่งเสริมเข้ามาใส่พระไตรปิฎกหรือไม่ เพราะจะขัดกับหลักการของพุทธศาสนาในภาพรวม งานชิ้นหลังนี้ถือเป็นงานวิจัยพุทธศาสนา เพราะใช้วิธีของพุทธศาสนานั่นเอง

กิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์มักเกิดก่อนการถูกจัดประเภท เมื่อมนุษย์คนแรกนั่งคิดจริงจังเกี่ยวกับจักรวาล เขาคงไม่สนใจว่าสิ่งที่เขาทำจะมีคนเรียกว่าปรัชญา และในหลายกรณีการคำนึงถึงกรอบของประเภทมักเกินไปก็เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์งานวิจัย ผมใช้คำว่าสร้างสรรค์เพราะคิดว่าลึกลงแล้วงานวิจัยที่ดีต้องออกมาจากส่วนลึกภายในจริงๆ ซึ่งงานที่กระทำในลักษณะนี้สมควรเรียกว่างานสร้างสรรค์ เหมือนงานจิตรกรรม หรือวรรณคดี ที่รวมเอาความงามและความลึกซึ่งเข้าไว้ด้วยกัน งานที่ยิ่งใหญ่หลายชิ้นในโลกเป็นงาน “ผ่าเหล่า” ในความหมายว่าทะลุขึ้นตรงอาณาบริเวณที่บอกไม่ได้ชัดเจนว่าอยู่ในขอบเขตของศาสตร์แขนงใดแน่ (ตัวอย่างเช่นงานเขียนของ Wittgenstein ที่ละม้ายงานเขียนของเชอมากกว่าที่จะเป็นงานปรัชญาอย่างทั่ววงการปรัชญาอย่างแท้จริง) จะอย่างไรก็ตาม การมีงานที่พิเศษชนิดนี้เกิดขึ้นให้ประจักษ์แก่โลกอยู่เป็นระยะก็ไม่ได้แปลว่าความพยายามที่จะหากรอบเพื่อจะบอกว่าศาสตร์ใดควรดำเนินไปในทิศทางไหนไม่ใช่เรื่องสำคัญ หลักเกณฑ์ว่าอะไรควรเรียกว่างานวิจัยพุทธศาสนาที่ผมเสนอนี้เป็นเพียงความพยายามที่จะหาเกณฑ์กว้างๆ ซึ่งหมายความว่าผมเห็นด้วยกับความขัดแย้งอันมีค่าอธิบายเพียงพอ ส่วนหนึ่งนั้นความพยายามนี้มาจากความห่วงใยส่วนตัวต่อทิศทางการวิจัยทางพุทธศาสนาที่เราทำกันมาและที่เป็นอยู่ และความห่วงใยนี้ก็ได้ขับเคลื่อนอะไร เพียงแต่มาจากความรู้สึกตามสามัญสำนึกง่ายๆ ว่า งานที่ทำอย่างนี้ไม่ตรงกับธรรมชาติของเราจะเป็นงานที่หนักหน่วง อย่างที่เล่าจื้อเตือนเอาไว้ในคำพูดที่ว่า “เดินเขย่งเท้าจะเดินได้ไม่นาน” เท่านั้นเอง ❖

หากท่านผู้อ่านจะสังเกตก็จะเห็นว่าวารสารของเราในช่วงนี้หน้าตาเปลี่ยนไป ผมหมายถึงการจัดเล่มโดยเฉพาะหน้าปกและกระดาษ กระดาษอย่างใหม่เป็นกระดาษปอนด์ชนิดไม่ฟอกสี ต่างประเทศนิยมใช้พิมพ์หนังสือเพราะสะท้อนแสงแน่นอน ช่วยถนอมสายตา เราได้เปลี่ยนมาใช้กระดาษชนิดนี้เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้สิ่งที่คิดว่าดีที่สุดเท่าที่เงื่อนไขจะอำนวย แม้ราคาจะแพงกว่ากระดาษปอนด์อย่างขาว (เล็กน้อย) ก็ตาม อีกเรื่องหนึ่งที่ผมอยากเรียนแจ้งก็คือราคาวารสารที่เราขายเล่มละ ๒๐ บาทมาแต่แรกพิมพ์ บัดนี้ราคาค่าพิมพ์ได้แพงขึ้นเป็นอันมาก ทำให้เราอาจจำเป็นต้องปรับราคาขายขึ้นอีกนิด ส่วนจะขึ้นเป็นเท่าใด คณะผู้ทำงานกำลังหารือกันอยู่ครับ ❖